

УДК 027.7:004.65

*Любов Кислюк,
аспірантка Харківського національного технічного університету
сільськогосподарства ім. Петра Василенка*

Удосконалення технологій бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування бібліотек вищих навчальних закладів у перехідний період

На основі аналізу використовуваних інформаційних технологій бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування запропоновано графі комплексної автоматизації бібліотек вищих навчальних закладів у перехідний період.

Ключові слова: автоматизація бібліотек, бібліотечне та довідкове бібліографічне обслуговування, вищий навчальний заклад, перехідний період.

Постановка проблеми. Інформаційне суспільство — нова історична фаза розвитку цивілізації, в якій головними продуктами виробництва є знання та інформація. Остання стає стратегічним ресурсом, одним із найзначніших і найвирішальніших у розвитку суспільства. Закон України "Про бібліотеки та бібліотечну справу" від 27.01.1995 № 32/95-ВР визначає завдання бібліотеки в процесі формування нового інформаційного суспільства. Згідно з цим законом, бібліотека нині — не просто місце зберігання інформації, а розроблювач інформаційних ресурсів і провідник у світовому інформаційному просторі (стаття 4).

В умовах переходу до якісно нового стану бібліотеки в сучасному інформаційному суспільстві найактуальнішим завданням подальшого розвитку бібліотечної сфери є автоматизація всіх технологічних процесів. Однак, за нашими підрахунками, через певні об'єктивні причини інтегральний показник автоматизованості бібліотек у вищих навчальних закладах України становить лише 43,9% (проти 58,02% у Росії та 60,72% у Білорусі) [3]. Оскільки стовідсоткове впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у бібліотечну сферу, очевидно, є справою віддаленого майбутнього, зосередимо увагу на актуальних завданнях перехідного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні питання інформаційно-бібліотечного забезпечення фахівців різних галузей, упровадження інформаційних технологій у процеси обслуговування висвітлюються у статті І. Сірої, В. Горового. Акцентовано увагу на ефективності використання фондів і каталогів, розглянуто інформаційні запити користувачів та ступінь їхнього задоволення, організацію інформаційно-аналітичного обслуговування сучасних категорій користувачів бібліотеки: владних структур, громадських організацій, науковців [8].

У статті Т. Пархомчук висвітлюється нова стратегія бібліографічного інформування та довідково-бібліографічного обслуговування: розширення спектра видів і типів документів у вигляді електронних ресурсів, які відображають результати науково-технічних досліджень в усіх сферах (галузях) знань, налагодження тісних взаємозв'язків із виробниками таких ресурсів, збагачення системи електронних ресурсів новими формами, наприклад: матеріали телеконференцій, наукових праць, окремих авторських публікацій; персональних сторінок учених, поглиблення змісту інформаційних ресурсів в електронному вигляді, тобто їхнє аналі-

тичне опрацювання; розроблення оцінних критеріїв наукового знання, керування електронними ресурсами й знаннями. Розглядається взаємодія традиційних та інноваційних методів бібліографічної роботи, досвід корпоративного обміну бібліографічними записами [7].

У статті Г. Швецової-Водки розглядається технологія виконання віртуальної довідки на основі аналізу досвіду роботи Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки. Запропонована загальна схема алгоритму віртуального довідково-бібліографічного обслуговування, зазначені його особливості при виконанні різних видів довідок [11].

О. Колупаєва висвітлює теоретичні та практичні питання формування і використання ресурсної бази бібліографічного обслуговування в електронному середовищі [4], основні напрями розвитку бібліографічного обслуговування на сучасному етапі, охарактеризувала роль інформаційних технологій у бібліографічному інформуванні й довідково-бібліографічному обслуговуванні [5].

Проаналізувала роботу відділу довідково-бібліографічного обслуговування (ВДБО) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, визначила напрями діяльності, зокрема створення вторинного ресурсу, який є результатом вивчення потреб науковців і спеціалістів в інформаційно місткій електронній продукції, В. Шкаріна [12].

Досвід застосування обчислювальної техніки для автоматизації процесу обслуговування читачів у науково-технічній бібліотеці МДТУ ім. М. Е. Баумана став предметом висвітлення у статті Ф. Сойкіна. Автор висвітлює пропозиції з автоматизації: використання баз даних, штрих-кодової технології, використання мережі Інтернет для взаємодії з читачами [9].

Студіював основні підходи до організації обслуговування користувачів електронними ресурсами в Національній бібліотеці Білорусі С. Іващенко. Він охарактеризував бібліотечні та зовнішні ресурси формування і загальнодоступні ресурси Інтернету, висвітлює особливості доступу до інформаційних ресурсів у режимах оф-лайн та он-лайн. Автор приділив увагу бібліографічним, фактографічним, графічним і повнотекстовим базам даних (БД), БД "Електронний архів національної періодики", світовим БД 26 виробників інформаційних ресурсів, серед яких EBSCO, ProQuest, East View Publications [2].

Н. Коржик розглянула інформаційні потреби користувачів і бібліотечне обслуговування в сучасному контексті,

наголосила на актуальності автоматизації бібліотечних процесів у книгозбірнях вищих навчальних закладів [6].

Сучасний стан, принципи й організаційні проблеми формування системи бібліотечно-інформаційного обслуговування в галузі фізичної культури та спорту в Україні проаналізовано О. Андрющенком, на основі чого запропоновано перспективну організаційну модель такої системи [1].

Л. Тимоніна, Т. Шарова вивчають взаємодію часткової автоматизації віддаленої взаємодії "бібліотекар — читач" із застосуванням новітніх комунікаційних технологій через розроблення додатку, який використовує базу даних читачів і здійснює автоматичне повідомлення боржників. Автори аналізують алгоритм дій, вимоги до такого програмного забезпечення та можливі варіанти подальшого використання системи у бібліотечному обслуговуванні [10].

Проведений аналіз стану дослідженості питання свідчить про те, що дослідники недостатньо уваги приділяють методам і технологіям бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування на перехідному етапі (від рівня "нульової" автоматизації до рівня комплексної автоматизації).

Метою статті є вдосконалення технологій автоматизації процесів бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування книгозбірень вищих навчальних закладів у перехідний період.

Основні результати дослідження. Розглянемо окремо підсистему бібліотечного та довідково-бібліографічного обслуговування. Пропонуємо організувати їхнє функціонування на основі одночасного поєднання як традиційних, так і сучасних технологій.

Зобразимо граф технології процесу бібліотечного обслуговування перехідного періоду бібліотеки вищого навчального закладу (рис. 1).

Вершина 1 — реєстрація читачів. *Вершина 2* — введення інформації в БД "Читач". БД "Читач" — *вершина 3*. *Вершина 4* — розміщення обліково-реєстраційної картки. *Вершина 5* — розміщення читачьких формулярів. *Вершина 6* — обліково-реєстраційна картотека. *Вершина 7* — аналіз електронних читачьких формулярів. *Вершина 8* — аналіз традиційних читачьких формулярів. *Вершина 9* — традиційна картотека читачьких формулярів. Пошук інформації про читачів за необхідною ознакою, наприклад, для виявлення боржників — *вершина 10*. Повідомлення читачів про заборгованість за допомогою електронної пошти, через деканат університету — *вершина 11*. *Вершина 12* — база статистичних даних, де зосереджується вся статистика про роботу підсистеми. Передача необхідної інформації в підсистему управління — *вершина 13*. *Вершина 14* — переадресація усних вимог до підсобного фонду читального залу. *Вершина 15* — аналіз наявності літератури в підсобному фонді читального залу. *Вершина 16* — видача літератури в підсобному фонді читального залу. *Вершина 17* — переадресація усних вимог з підсобного фонду читального залу до основного фонду. *Вершина 18* — прийняття корінців вимог від читачів. Розміщення корінців вимог — *вершина 19*. Передача корінців у підсистему зберігання фонду — *вершина 20*. *Вершина 21* — переадресація вимог на внутрішні бази даних та зовнішні мережні електронні ресурси бібліотеки. *Вершина 22* — прийняття інформації з основного фонду. *Вершина 23* — переадресація письмових вимог до підсобного фонду читального залу. *Вершина 24* — постановка в чергу на отримання літератури, якщо вона знаходиться "на руках". *Вершина 25* — пошук замовлення у внутрішніх базах даних бібліотеки. *Вершина 26* — внутрішні бази даних бібліотеки. *Вершина 27* — надання доступу до внутрішніх баз даних бібліотеки. *Вершина 28* — переадресація на зовнішні мережні електронні ресурси. *Вершина 29* — пошук замовлення в мережних електронних ресурсах. *Вершина 30* — пошук на-

явності замовлення в зовнішніх мережних електронних ресурсах. *Вершина 31* — зовнішні мережні електронні ресурси. *Вершина 32* — надання доступу до зовнішніх мережних електронних ресурсів. *Вершина 33* — відмовлення у зв'язку з неможливістю виконати замовлення. *Вершина 34* — прийняття літератури за запитами. *Вершина 35* — реєстрація в електронному формулярі виданої літератури. *Вершина 36* — реєстрація в традиційному читачькому формулярі виданої літератури. *Вершина 37* — видача літератури читачам. *Вершина 38* — продовження строку користування літературою. *Вершина 39* — прийняття повернутої літератури. *Вершина 40* — реєстрація в електронному формулярі повернутої літератури. *Вершина 41* — реєстрація в традиційному читачькому формулярі повернутої літератури. *Вершина 42* — передача літератури до загального фонду. *Вершина 43* — прийняття нової літератури. *Вершина 44* — перегляд нової літератури бібліотекарем. *Вершина 45* — перегляд і поповнення книжкових виставок. *Вершина 46* — книжкова виставка.

Розглянемо технологію процесу довідково-бібліографічного обслуговування в перехідний період та побудуємо граф (рис. 2).

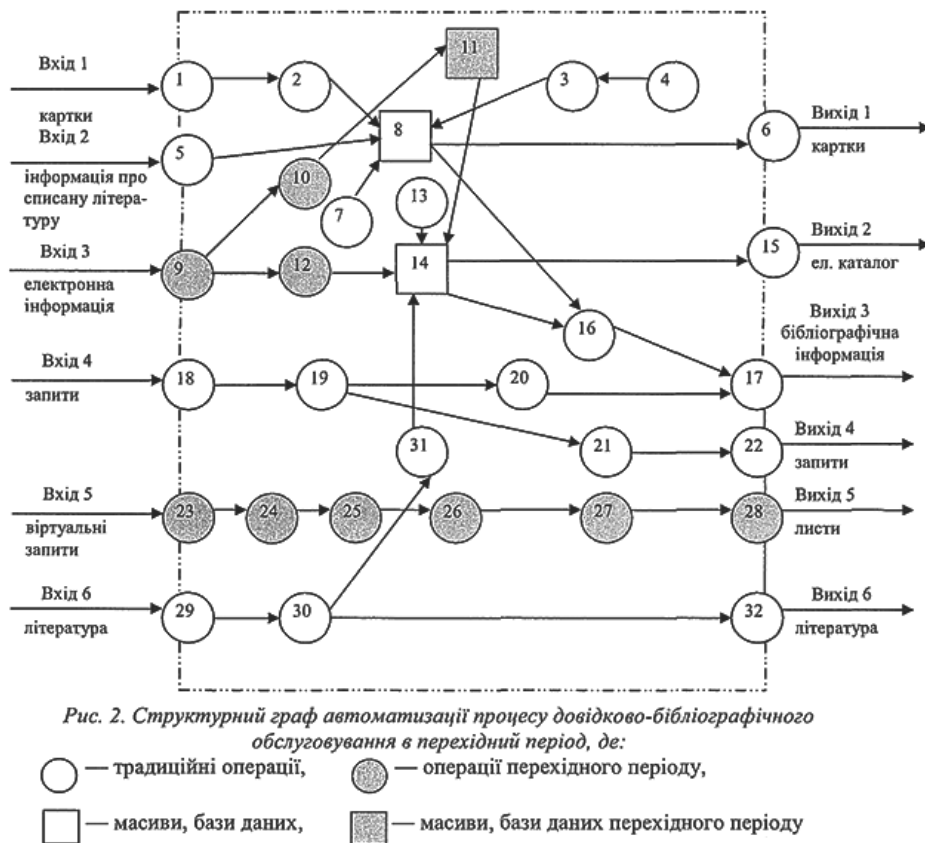
Вершина 1 — операція підбору карток для розміщення в каталог. *Вершина 2* — розміщення карток. *Вершина 4* — написання роздільників для каталогу. *Вершина 3* — розміщення роздільників. *Вершина 5* — прийняття інформації про списану літературу. *Вершина 6* — вилучення карток із традиційного каталогу. *Вершина 9* — прийняття електронної інформації. *Вершина 10* — внесення до внутрішніх баз даних електронної інформації. *Вершина 11* — БД внутрішніх електронних ресурсів. *Вершина 12* — внесення електронної інформації до електронного каталогу. *Вершина 8* — традиційний каталог. *Вершина 14* — електронний каталог. Операція проведення консультацій щодо традиційного каталогу — *вершина 7*, консультації щодо електронного каталогу, які проводить бібліотекар, — *вершина 13*. *Вершина 15* — розміщення електронного каталогу в корпоративних мережах. *Вершина 16* — складання бібліографічних покажчиків. *Вершина 17* — видача бібліографічної інформації. *Вершина 18* — прийом запитів читачів, *вершина 19* — виконання довідок. *Вершина 20* — реєстрація довідок. Відмовлення — *вершина 21*, автоматично реєструються, направляються в підсистему комплектування у вигляді запитів — *вершина 22*.

Вершина 23 — надходження віртуальних запитів, *вершина 24* — формування пошукового образу запитів, *вершина 25* — визначення джерела пошуку: електронний каталог, традиційний каталог, внутрішні та зовнішні бази даних, *вершина 26* — пошук інформації у визначеному джерелі, *вершина 27* — оформлення відповіді з описом документів та зазначенням шифру (місцезнаходження) кожного, з формуванням бібліографічного списку і зазначенням використаних джерел пошуку, написання електронного листа-відповіді та розміщення на сайті бібліотеки. *Вершина 28* — відправлення відповіді.

Операція приймання літератури на бібліографування — *вершина 29*, перегляд літератури і джерел вторинно-документальної інформації — *вершина 30*, повернення літератури в підсистему зберігання фонду — *вершина 32*.

Вершина 31 — введення до електронного каталогу (ЕК) аналітичної інформації про літературу.

Висновки. Через об'єктивну обмеженість матеріально-технічних ресурсів автоматизацію бібліотечної справи на нинішньому, перехідному, етапі доцільно здійснювати одночасно за традиційними та інноваційними технологіями. Зокрема, у системі бібліотечного обслуговування задоволення вимог читачів варто провадити одночасно за традиційною, формулярною та сучасною, штрихковою, технологіями, доки весь каталог не буде переведено в електрон-

ний вигляд, а весь фонд літератури забезпечено штрих-кодами. У системі довідково-бібліографічного обслуговування читачські запити доцільно опрацьовувати за традиційним, картковим каталогом та за допомогою електронного каталогу, можливо, в он-лайн режимі, із наданням довідково-бібліографічної інформації у формі електронного листа.

Поступове поширення інформаційно-комп'ютерних технологій з окремих ділянок на основні виробничі функції бібліотеки в прикінцевому результаті має сприяти комплексній автоматизації всієї бібліотечної справи та її принципово новому статусу у сучасному інформаційному суспільстві. Алгоритми зазначених процесів розглядаємо як напрям подальших досліджень.

Список використаної літератури

1. Андрющенко О. А. Формування системи бібліотечно-інформаційного обслуговування фізичної культури і спорту в Україні / О. А. Андрющенко // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Х., 2001. — Вип. 7. — С. 76—84.
2. Іващенко С. Організація обслуговування користувачів Національної бібліотеки Білорусі електронними інформаційними ресурсами / С. Іващенко // Бібліотечний вісник. — 2008. — № 2. — С. 27—29.
3. Кислюк Л. В. Інтегральна оцінка рівня автоматизації бібліотек ВНЗ в Україні / Л. В. Кислюк // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Х., 2009. — Вип. 26. — С. 124—132.
4. Колупасва О. В. Використання електронних ресурсів у бібліографічному обслуговуванні / О. В. Колупасва // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Х., 2007. — Вип. 20. — С. 149—156.
5. Колупасва О. В. Інформаційні технології у бібліографічному обслуговуванні / О. В. Колупасва. — Режим доступу: <http://www.pdaa.com.ua/nr/pdf/44.pdf>. — Назва з екрана.
6. Коржик Н. А. Інформаційні потреби користувачів бібліотек вищих навчальних закладів / Н. А. Коржик // Вісник Харківської державної академії культури : зб. наук. пр. — Х., 2007. — Вип. 20. — С. 108—114.

7. Пархомчук Т. В. Информационно-библиографическое обслуживание вузовской библиотеки в помощь научному и учебному процессу / Т. В. Пархомчук // Электронные ресурсы для науки и образования : Межвуз. научно-практ. конф. (19—20 апр. 2007, Севастополь). — Севастополь : Изд-во Севастоп. нац. техн. ун-та, 2007. — С. 24—29.

8. Сіра І. Технологія і організація бібліотечно-бібліографічного обслуговування / І. Сіра, В. Горвий // Бібліотечний вісник. — 2002. — № 1. — С. 8—11.

9. Сойкин Ф. А. Автоматизация процесса обслуживания читателей в библиотеке МГТУ им. Н. Э. Баумана / Ф. А. Сойкин // Культура народов Причерноморья. — 2004. — № 48. — Т. 2. — С. 26—29.

10. Тимонина Л. С. Автоматизированное оповещение читателя: технологии и применение / Л. С. Тимонина, Т. С. Шарова. — Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2007/cd/9.pdf>. — Загл. с экрана.

11. Швецова-Водка Г. Н. Технология виртуального справочно-библиографического обслуживания / Г. Н. Швецова-Водка. — Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/KultNar/knp100/pdf/100t2/knp100t2_27-36.pdf. — Загл. с экрана.

12. Шкаріна В. Нові шляхи до розширення інформативності довідково-бібліографічного фонду / В. Шкаріна // Бібліотечна планета. — 2005. — № 2. — С. 18—20.

На основе анализа используемых информационных технологий библиотечного и справочно-библиографического обслуживания предложены графы комплексной автоматизации библиотек высших учебных заведений переходного периода.

The paper contains a description of graphs of complex automatization of libraries of higher educational institutions in transition period. These graphs were developed based on the analysis of information technology that are using in library and bibliographic reference services.

Надійшла в редакцію 10 червня 2010 року